

Centenari OPC (1/4): La creació de l'Orquestra Pau Casals

Quan l'octubre del 1920 es va presentar per primera vegada l'Orquestra Pau Casals (OPC), no només culminava un llarg procés de creació d'una nova institució musical a Catalunya, s'iniciava un període històric d'excel·lència musical que la Guerra Civil no tan sols va estroncar, sinó que va pràcticament esborrar de la memòria col·lectiva.

Són nombrosos els autors que afirmen que Pau Casals inicialment volia oferir el seu suport als músics en actiu a Barcelona i a les orquestres ja existents, ser convidat com a director i aconsellar-les, en lloc de prendre la iniciativa personal de creació d'una institució i aconseguir-ne el control artístic total. Tanmateix, al davant de les resistències que va trobar entre el món cultural i musical català, Casals va decidir emprendre la creació d'una nova orquestra.

Durant el seu temps d'activitat, entre els anys 1920 i 1937, l'OPC va situar la ciutat de Barcelona al centre del món musical. D'una banda, va presentar un repertori poc habitual o inèdit a la ciutat, mentre que a altres llocs ja era freqüent, i ho va fer amb unes quotes de qualitat inaudites a Catalunya. D'altra banda, la capital catalana va convertir-se en un pol d'atracció de solistes, compositors i directors, amb la presentació d'artistes de primer nivell, creacions contemporànies i fins i tot nombroses estrenes, d'autors internacionals i també locals.

L'orquestra va celebrar més de 350 concerts, majoritàriament a la ciutat de Barcelona, tot i que va actuar a gairebé una desena de localitats catalanes (Girona, Figueres, Mataró, Olot, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Terrassa, el Vendrell i Vilanova i la Geltrú). L'OPC només va creuar els Pirineus en una ocasió, per fer dos concerts a París, i tot i els diversos intents per fer-ne en altres indrets de l'Estat espanyol i altres països (incloent-hi una gira sud-americana), només es va presentar a l'estranger a l'Olimpíada cultural francesa de l'any 1924.

La tasca cultural de l'OPC, amb el seu fundador Pau Casals al capdavant, va suposar una autèntica revolució en el panorama cultural i social del seu moment que va afectar profundament els diferents actors. La societat barcelonina va gaudir d'una orquestra de primer nivell, fins i tot les classes amb menys poder adquisitiu, a través de l'Associació Obrera de Concerts, fundada també per Casals. Els músics van experimentar grans canvis al seu ofici: des de les pràctiques interpretatives fins a la consideració social,

passant per les seves condicions laborals i econòmiques.

Pel que fa als membres de l'orquestra, resulta extremadament difícil fer-ne un seguiment exhaustiu al llarg de tota la seva història. Tampoc no és possible a hores d'ara determinar la configuració exacta de cadascuna de les temporades. El motiu és que només hi ha llistes completes dels músics al llibret anunciador dels concerts inaugurals[1] i al programa del primer concert;[2] apareix una altra llista completa de l'OPC l'any següent, el 1921;[3] també a *'Anuario Musical de España* del 1930,[4] i es conserven les de nòmines dels dos últims concerts de l'orquestra, dels anys 1936 i 1937.[5] A més, pel que fa als membres de la plantilla, de manera individualitzada, en tenim una informació molt desigual i encara no s'ha aprofundit en aquesta recerca.

Probablement, les dades més exactes són les que la mateixa orquestra recollia a cada actuació i facilitava al Sindicat Musical de Catalunya. Malauradament, aquesta documentació no ha estat -fins a aquest moment- localitzada.

Sobre les dues primeres llistes de la plantilla a què hem fet referència, el del llibret i el del programa de mà del 13 d'octubre de 1920, hem d'advertir que existeixen lleus diferències entre si; tant pel que fa a alguns membres com a algunes de les seves posicions.

En relació amb els components de l'orquestra al programa inaugural, aquests apareixien en llistes a les pàgines 3 i 4, a sota del títol "PERSONAL DE LA ORQUESTRA" [sic]:

PERSONAL DE LA ORQUESTRA	
MESTRE DIRECTOR	
PAU CASALS	
VIOLINS 1. ^{RS}	VIOLINS 2. ^{NS}
Enric Casals Joan Altimira Manel Calsina Bartomeu Coma Josep M. ^a Escolà Domènec Forns Manel Giménez Juli Jarque Joan Junqueras Enric Nogués Josep Pedrol Josep Porquet Joan Sala Enric Solsona Agustí Torelló Miquel Torrens	Dino Dini Josep Antonès Francesc Barbat Santiago Burguès Miquel Camprubi Agustí Carbonell Narcís Clà Juli Corella Pau Dini Pau Giral Enric Gomis Joaquim Mestres Antoni Morató Tomàs Prunell Rafel Rosetti Joan Vidal
VIOLES	VIOLONCELS
Joan Ribas Cassia Casademont Raul Fàbregas Josep M. ^a Font Rafel Gálvez Emili Gaya Francesc Musolas Alexandre Riera Gracià Tarragó Felip Vives	Bernardí Gálvez Francesc Clot Guillem Ferrer Josep M. ^a Getan Josep Pagès Ferrán Pérez Jaume Piña Santiago Torrens Josep Umbert Santiago Volart

(c) Fons Pau Casals (ANC. Fund. Pau Casals).

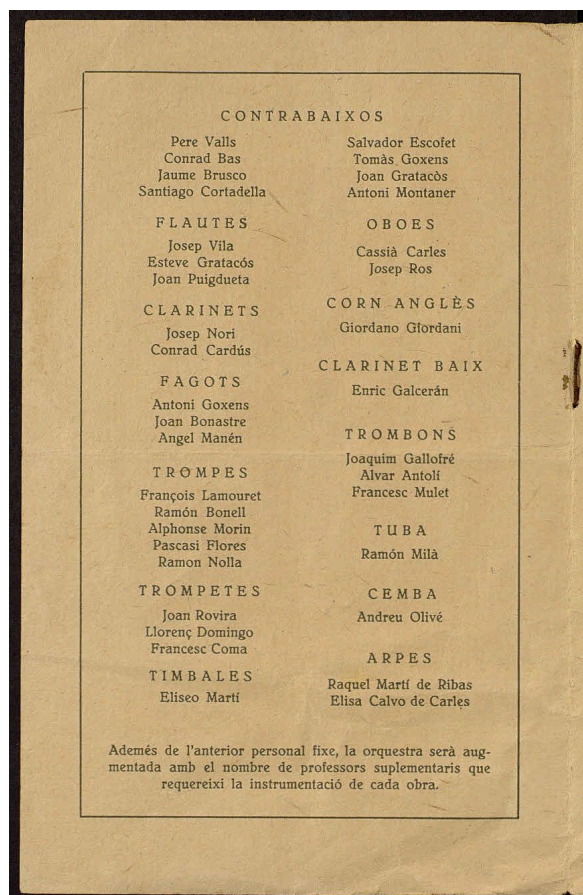
MESTRE DIRECTOR: PAU CASALS

VIOLINS 1.^{RS}: Enric Casals - Joan Altimira - Manel Calsina - Bartomeu Coma - Josep M.ª Escolà - Domènec Forns - Manel Giménez - Juli Jarque - Joan Junqueras - Enric Nogués - Josep Pedrol - Josep Porquet - Joan Sala - Enric Solsona - Agustí Torelló - Miquel Torrens

VIOLINS 2.^{NS}: Dino Dini - Josep Antonés - Francesc Barbat - Santiago Burguès - Miquel Camprubí - Agustí Carbonell - Narcís Clà - Juli Corella - Pau Dini - Pau Giral - Enric Gomis - Joaquim Mestres - Antoni Morató - Tomàs Prunell - Rafel Rosetti - Joan Vidal

VIOLES: Joan Ribas - Cassià Casademont - Josep M.ª Font - Rafel Gálvez - Emili Gaya - Francesc Musolas - Alexandre Riera - Gracià Tarragó - Felip Vives

VIOLONCELS: Bernardí Gálvez - Francesc Clot - Guillem Ferrer - Josep M.ª Getan - Josep Pagès - Ferran Pérez - Jaume Piña - Santiago Torrens - Josep Umbert - Santiago Volart

(c) Fons Pau Casals (ANC. Fund. Pau Casals).

CONTRABAIXOS: Pere Valls - Conrad Bas - Jaume Brusco - Santiago Cortadella - Salvador Escofet - Tomàs Goxens - Joan Gratacòs - Antoni Montaner

FLAUTES: Josep Vila - Esteve Gratacòs - Joan Puigdueta

OBOÈS: Cassià Carles - Josep Ros

CORN ANGLÈS: Giordano Giordani

CLARINETS: Josep Nori - Conrad Cardús

CLARINET BAIX: Enric Galcerán

FAGOTS: Antoni Goxens - Joan Bonastre - Angel Manén

TROMPES: François Lamouret - Ramon Bonell - Alphonse Morin - Pascasi Flores - Ramon Nolla

TROMPETES: Joan Rovira - Llorenç Domingo - Francesc Coma

TROMBONS: Joaquim Gallofré - Alvar Antolí - Francesc Mulet

TUBA: Ramon Milà

CEMBA[LO]: Andreu Olivé

TIMBALES: Eliseo Martí

ARPES: Raquel Martí de Ribas - Elisa Calvo de Carles

Les diferències que avançàvem són, en primer lloc, que al programa de mà apareixen intèrprets d'instruments no descrits en aquesta primera llista. Aquest fet és a causa de l'orquestració de les obres del repertori inaugural. Són el contrafagot Àngel Manén (que apareixia a la llista inicial entre els fagotistes), el campanòleg Emili Valdés, el celesta Joan Dotres i el xilòfon Joan Duràn.

D'altra banda, hi apareixen el trombonista Pere Mercader; el primer violí Rafel Vidal; els segons violins Salvador Bofarull, Antoni Bosom i Manel Salvador, i el viola Àlvar Palau. I, finalment, el músic Josep Antonés canvia dels segons violins a les violes.

En relació amb la dimensió de la plantilla de l'OPC, prevista inicialment amb vuitanta-vuit músics, el llibret conté també una nota final que adverteix de les possibles ampliacions de l'orquestra, en funció de les necessitats del repertori: *"Además de l'anterior personal fixe, la orquestra serà augmentada amb el nombre de professors suplementaris que requereixi la instrumentació de cada obra"*.

Com es pot comprovar, la plantilla de l'OPC és un clar signe dels seus temps pel que fa a la presència de dones en la formació. A les llistes esmentades, que comprenen tota la història de l'orquestra, no apareix cap dona instrumentista femenina, amb les excepcions que apareixen ja en aquests concerts inaugurals: les arpistes Raquel Martí i Elisa Calvo. L'orquestra va comptar amb nombroses solistes femenines, especialment cantants i pianistes, però només hi ha documentada la presència d'arpistes dones a la plantilla; d'altra banda, un instrument clarament feminitzat en aquell moment de la història, i encara avui.

[1] Biblioteca de Catalunya (BC), M4879/18

[2] Centre de Documentació de l'Orfeó Català (CEDOC). Llibret del concert inaugural de l'OPC, el 13 d'octubre de 1920, p. 1-3

[3] CEDOC. Programa del concert de l'OPC del 30 d'abril de 1921, p. [2]-[3]

[4] Salvador Bofarull (1930). *Anuario Musical de España*. Barcelona: La Ibérica, p. 46

[5] BC, M4879/125. Nòmines del concert previst per al 19 de juliol de 1936 i del concert realitzat el 12 de juliol de 1937

Imatge destacada: Concert de l'Orquestra Pau Casals al Palau de la Música Catalana, amb el violinista Eugène Ysaÿe com a solista i Pau Casals com a director. Abril de 1927. (c) Fons Pau Casals (ANC. Fundació Pau Casals).

